

ШЫН

№ 33
(18308)

2013 чылдың
МАРТ 21,
четверг
Садар өртээ 5 рубль

shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

<http://shyn.ru>

БАЙЫРАЛДЫҢ СҮЛДЕЗИ — ӨЛЧЕЙ УДАЗЫНЫ

Тыва биле Россия-ның чангыс демнежилгезинин чыл байырлалының демдээн чуруунун ийи 2012 чылдың ок-айда чарлаан.

курска авторларның ни 19 төлевилелдин дан 100 чыл байыр-ың сүлде демдээ бо-левилелди март 15-те астыг комитет шилип Төлевилелдин автору үндезин культура төвү-

нүн фото-чурукчузу болгаш дизайнери 46 харлыг Василий Балчий-оол. Сүлде демдектин кол утказын өлчей удазыны

илереди туруп.

Көшкүн улустарның, олар-ның аразында тываларның, угаан-медерелинге өлчей уда-зын шимчээшкенин соксаал чогуун, оран-делегейниң төнчү чогуун шаг-төөгүдөн тура иле-редип чораан. Бо удаада өлчей удазын Тыва биле Россияның аразында чангыс демнежилге-нин төнчү чогуун илереди ту-руп.

Василий Балчий-оолдун тө-левилелдин байырлалдың сүлде демдээ кылдыр шилип алган

организаствыг комитеттин ке-жигүннеринин бодалы-биле алырга, сүлде демдекте тыва национал чурулга уран чүүлүнүн эртинези өлчей удазынның утка-зы-биле байырлап эрттирер деп турарывыс болушкун кончуг хөөннөшкөк.

Чурукчулар Елена Кудряв-цева биле Шою Чурукунун кылган төлевилелдери база организаствыг комитеттин ке-жигүннеринин бедик үнелелин алган. Олар база байырлал-дың онзагай демдектери боор.

Уран чүүл делегейи

Интернет бадылаашкынга киржиңер!

«XXI вектин Сибири» (sib21vek.ru) сайтыга март 18-19 дүнезинде «Чылдың сибирьжизи» деп Интернет-бадылаашкын эгелээн.

Бо Интернет-бадылааш-кын кымдан-даа, чүдөн-даа хамаарышпас, оон органи-закчыларының боттарының акша-хөрөңгизи-биле эрттирп турар төлевилел. Оон удуртук-чузу Алексей Одинцовтун дың-нады-биле алырга, тускай чөвүлел «Чылдың сибирьжи-зи» деп Интернет-бадылааш-кынга 50 кордакчыларны са-налдаан. Ада-чурттуң, чоннун мурнунга оларның ачы-хавыя-зын, ат-алдарын шүүп көргөш, Интернет-бадылаашкынче 38 кордакчыларны кириген.

Оларның аразында Тыва-ның оолдары — Россияның Камгалал сайыды, Россияның Маадыры Сергей Шойгу, эрт-кен чылын Лондонга болган Паралимпиаданың чемпиону ча адыгжызы Михаил Оюн база бар.

КИДИСТЕН, ЧИНЧИЛЕРДЕН ХУУЛГААЗЫННАР

Март 19-та Кы-зылдың педаго-гика институну-еспублика чергелиг жылдың чадалары» асталга эт-херексел-ның уран чүүлү»-ның талазы-биле ажылын эгелээн.

ни ТР-ниң Өөредил-л эртем яамызы биле күрүнө университети ирип турар. Уран чүүл чогаадыкчы салгал-дан башкыга, башкы-никчиге, өөреникчиден-ге дамчыдары-биле-дыр көрүп турар. Ын-оттирикчилер ону со-дыр-салып, мөөрейниң-ер хүннеринде боттан-өөрейге киржири-биле-аның аңгы-аңгы булуң-янзы-бүрү уран чүүл-ның делгелгелери-келген.

ажылдың чадалары» делгелгезинин ба-дыдышкынын хүндүлүг Кызылдың педагогика-ун директору Петр Мо-ваның күрүнө универ-ректору Сергей Ондар-иң Өөредилге болгаш мызының сайыдының акчызы Владимир Оор-байыр чедиришкенине-эс ап, киржикчилерге-и чедишкенинни кү-р Александровичиниң-и-биле, бо ышкаш-и-р дугаар болуп ту-лзажок делгээн уран-каасталга эт-херексел-биле чоок таныжып-и-нда, ол салым-чаяан-р хөйүнү кылып билир-таалаан. Ол ышкаш бо-ыяк-өскенин салым-ам сайзырадып хөгжү-рунгаар идиг болур.

г аалчыларның ба-ишкенинниң соонда-жыдышкынның эң-не-э кылдыр делгелгени-еп санаарының дем-

Усчу ажылдар делгелгези.

дээ — кызыл кожааны кезери. Кожууннарның төлээлеринин дел-гелгезин аңгы-аңгы кабинеттерде дерээн. Көрүкчүлөр шупту делгел-гениң «делегейин» улуг сонур-гал-биле көрүп, тайылбырны ап магадааннар.

Бо ышкаш хемчегиниң чугула-зын, уругларны чараш чүүлге-ынак болурун кижизидерин өөре-дилге болгаш эртем сайыдының-бирги орадакчызы Владимир Очур-оолович демдегеп, каас-талга эт-херексел кылырының уран чүүлү өөреникчилерниң сай-зыраарына онза чепсек болур деп чугаалаан. Ынчангаш улустун-культуразы-биле таныжылганы-каасталга эт-херексел кылыры-ның уран чүүл кичээлдеринден-эгелээри чугула. Улусчу уран чүүл-уругларның делегейге көрүжүңге-дузалыг болуп, мөзү-шынарның, чараш чүүлдүн, билигнин үнелиг-чүүлдери-биле бай болур.

Мөөрейниң делгелгезинде 60 башкы болгаш 300 өөреникчи-боттарының ажылдарын бараал-гаткан. «Усчу ажылдың чадала-ры» мөөрейниң делгелгезинче

дараазында номинациялар аайы-биле ажылдарны кириштирип-болур: ыяшка сиилбири, аргаан, даараан кылыглар, кидис-биле, дүк-биле кылыглар, пөске чуруу-ру, даш чонары, чинчилер-биле-кылыглар дээш, оон-даа өске.

Кидистен, чинчилерден, саа-зыннардан, алгы-кештен, ыяш-даштан болгаш оон-даа өске-материалдардан янзы-бүрү ча-раш чүүлдерниң «хуулгаазын-нарын» делгелгеде көргүскен. Ажыл бүрүзү бот-боттарындан-артык чараш, кандызын кандыг-дээр боор. Уругларның немел-де өөредилге төптенин кылган-ажылдары студентилерниң ажыл-дарындан дудак чок. Бо делгел-геден уругларның салым-чаяан-ныын, уран чүүлге кайы хире-ханы ынаан, бойдуска хумагалы-ын, төрзөн чуртунга бердингенин-көрүп болур. Чижээлээрге, Кызыл-кожууннун «Эврика» уругларның-немелде өөредилге төвүндөн 13-харлыг Долгар Ондарның «Иви-лер» деп «крестиктеп» даараан-угулза ажылы, Ак-Довурактың VI-хевирниң тускай (коррекциялыг)

школа-интернадындан 14 хар-лыг Чаян Ооржактың «Морзук»-деп крупалардан мозаиказы, Кы-зылдың педагогика институтунун-студентизи Хеймер-оол Мортуй-оолдун «Дошпулуур» деп тыва-хөгжүм херексели дээш, чүнү чок-дээр. Ак-Довурактың VI хевирниң-тускай (коррекциялыг) школа-ин-тернадындан 15 харлыг Чейнеш-Сарыгларның «Аъттыг оол» деп-чинчилер-биле угулзалап даараан-ажылы хамыктың сонургалын от-турган. Бойдус материалдарындан-суг болза кандыг чараш суй бе-лектер чок дээр. Ол бүгүнү өөре-никчилер болгаш студентилер-башкыларның удуртулгазы-биле-онза шынарлыг кылдыр кылып-турар. Бо ышкаш делгелгелер тыва-чоннун культуразының, уран чүүл-лүнүн онзагайын көргүзүп, тыва-чонга бурунгу өгбелеринден дам-чып чедип келген чараш езу-чаң-чылдары утундурбаан дээрзиниң-бадыткалы.

Валерия КОНГАР.

Алдын-Херел АПЫКААНЫҢ-тырттырган чуруу.

«XXI вектин Сибири» сайт-ка Интернет-бадылаашкын 10-хонук үргүлчүлээш, март 28-29 дүнезинде доостур.

Тываның болгаш Россия-ның шылгараңгай оолдары-Сергей Шойгу биле Михаил-Оюн «Чылдың сибирьжизи»-деп атка төлептиг. Олар дээш-«XXI вектин Сибири» сайт-ка Интернет-бадылаашкынга-шупту киржилинер!

Серемчиде хорамча

Юрий СУЧ

Ш.В. Кара-оол, М.С. Козлов, Ш.С. Иргит, В.М. Бартында-
ды, А.П. Дамба-Хуурак, А.М. Монгал, А.А. Шойгу, С.Х. Монгол,
О.С. Достай, Е.В. Каратаева, Ш.Ч. Монгуш, С.Т. Кызыл-
О.Н. Косорогов, Р.В. Кажин-оол, В.В. Сат, В.О. Донгак, К.А. Б-
челдей, Ю.О. Ооржак, О.Д. Натсак, У.С. Ондар, А.Ф. Лобанов

Юбилейлиг чылга уткуштур

НИИТИ АЙТЫРЫГЛАРНЫ
КАДЫ САЙГАРГАН

ТР-нің Чырааның болгаш Дээди Хуралының чөвүлелдериниң ээлчеглиг хуралының үезинде.

Республиканың Чырааның болгаш Дээди Хуралының чөвүлелдериниң кады рген ээлчеглиг хуралы 18-те болган, аңаа юбилейлиг 2014 чылга белеткел-айтырыгларын чугаалаш болгаш депутаттарның бүгү деңгелдин күү-эрге-чагыргаларының шийитпирлээр айтырыг-сайгарган.

Республиканың эң чугула айты-шиитпирлээринге дээш-ажылдажылганы Тываның кежигүннери болгаш дугуржуп алганнар. Республиканың бүгү деңгелде-спубликаның чурттакчы

Бо угланышкынга эрге-чагырганың ийи адырының чогумчалыг ажилын хуралдың киржикчилери демдеглээннер. Регионнуң мурнунда тургустунган сорулганың хемчээлиниң улуу оон-даа үр хуу-саалыг хоойлужудулга планнаашкынын негеп турар деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол демдеглээн. Парламентиниң кол-кол комитеттеринге болгаш кол-кол яамаларга юбилейлиг төлөвилел бүрүзүн чедишкынниң күүседиринге эргежок чугула хоойлу ажилдап кылып ажилдың 2013 чылда планының талазы-биле саналдарын ажилдап кылырын болгаш кири-рин дааскан.

Деткимче дээш өөрүп четтир-

рекселдерин кая тургузарын то-дараткан.

Чижээ, Тываның найысылалы Кызыл хоорайда чаштарга болгаш элээдилерге спорт комплекстерин тургузар ужурулг 200 хире бажыңнар девискээрлери бар. Ындыг комплекске чүү кирерин база шийитпирлээннер. Амгы үениң аныяктарын эң сонургадыр спорт-тун хевирлери—футбол, баскет-бол, волейбол болгаш чоокта чаа тыппал келген скейтборд, паркур, роллер-спорт болуп турар дээр-зин яамының специалистери чугаа-лааннар. Ынчангаш чаңчыл болган оюннар эрттирер шөлдерден аң-гыда, нарын чунгулаашкын болгаш арга-хоргалар ажылгаар спортка ынактарга 3 хире скейт-парктың тудары чугула деп, яамы санап турар.

Парламентарийлер ол хуралга республикада муниципалдыг ад-министративтиг комиссияларның ажил-чорудулгазының болгаш ад-министративтиг чурум хажыдышкы-ныннарын дугайында регион кодекизин ажылдап турарының ажыктыгының дугайында илеткелди белеткээннер. Дээди Хуралдың айыыл чок чорук болгаш кызыгаар айтырыгларының талазы-биле комитетиниң дыңнатканын езугаар алырга, административтиг комис-сиялар долу күш-биле тургустунган болгаш хөй-ниитиниң корум-чу-румун тударына дээштиг чепсек апарган. Тываның муниципалдыг 19 тургузулгаларының 15-жинде ыңдыг комиссиялар тургустунган болгаш багай эвес түнелдерни көргүзүп турар. Ылаңгы Кызыл хоорайда тургустунган комиссияның ажылы көскү, эрткен чылын 488 админис-тративтиг херектерни сайгарган, 348 кижиге ниитизи-биле 744,6 муң рубль түнүг торгаалды онааган.

Административтиг комиссия-ларның ажылының дээштин беди-дер дизе, регион деңгелден тус чер бот-башкарылга органныңче дамчыткан тус-тус бүрүн эргеле-рин күүседип турарына хайгаар-ралды эрге-чагыргаларның күш-телдирери эргежок чугула деп, Дээди Хуралдың эксперттери са-нал турар. Комиссияларның ажы-лының дуржулганын сайгарга, административтиг комиссияларның харысалгалыг секретарьларын Тываның административтиг чурум хажыдышкыннарын дугайында кодекизиниң негелделерин херек кырында күүседиринге өөредир чугула дээрзин көргүскен.

Долаана САЛЧАК.

Туружу быжыг

«Петербург политиказы» фонд биле «Минченко Консалтинг» холдингиниң эрттиргени Россияның девискээрлериниң удуртукчуларының политикада турум байдалының рейтингинге Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол «дөрт» демдекти ап, бөгүн политикада быжыг туруштуг удуртукчуларның са-

нынга кирген. Ону март 18-те рейтингиниң организакчы-лары чарлаан. Эксперттерниң бодалы-биле алырга, «беш» демдекти алырынга Шолбан Кара-оолга республикада чы-лыг-энергетика хандырылга-зында бергедээшкыннер шап-тыктаан.

Тываның
«сылдыстары» база...

2014 чылда Сочиге XXII Олимпийжи болгаш XI Паралимпийжи кышкы оюннарның культурулг программасына киржир чогаадыкчы коллективтер-ниң ажык конкурсузунуң баштайгы түнелдерин организастыг комитет чар-лаан.

Россияның 37 девискээр-леринден болгаш 12 даштыкы чурттардан конкурска киржи-риниң баштайгы 200 чагылары келген. Конкурстуң кол со-рулгазы — Сочиге Олимпийжи оюннарның культурулг про-граммасының киржикчилерин Россияның болгаш Олимпий оюннарына киржир чурттар-ның чогаадыкчы коллективте-риниң болгаш күүседикчилер-ниң аразындан шилип алыры. Конкурска киржир дизе, көргүзүүн тырттырган материал биле бодунуң чогаадыкчы на-мдарының дугайында медээни contest@sochi2014.com элек-тронуг адресче чорудуптар

азы көргүзүп роликт 105005, Москва хоорай, а/я 154 000 «ЭсКаСи» деп адресче чорудар деп, «Тува-Онлайн» информас-тыг агентилел дыңнадып турар.

Шылгалда ийи чадалыг эр-тер: конкурстуң <http://culture.sochi2014.com/contest/> Интер-нетте арнынга ажык бады-лаашкын-биле түнел шыл-галдаларның эң дээр 100 күүседикчилерин баштай тода-радыр, ооң соонда тускай чөвүлел оларның аразындан 3 тиелекчини илередир. Олар чо-гаадыкчы коллективтер азы күү-седикчилер-даа бооп болур.

Конкурстуң түнел шылгал-даларының киржикчилери биле ооң тиелекчилери «Сочи-2014» Олимпиаданың культурулг про-граммасына киржип, Олимпиа-даның хөй санныг киржикчиле-риниң, көрүкчүлериниң болгаш аалчыларының мурнунга уран талантызын бараалгадып, бүгү делегейге алдаржып боор.

Ындыг арга Тываның «сылдыстарында» база бар.

Албан-дужаалындан хостаан

Хову-Аксы суурнуң ком-мунал ажил-агының озал-ондактың эрткен кыжын болган чылдагааннарын, ооң уржуктарын чайладыр дээш кылып чоруткан ажилдарны, ол ажил дээш харысалгалыг даргаларның озал-ондак үезинде удуртулганын Тыва Республиканың Чырааның Чөвүлелинге март 15-те ханы сайгарып көргөн соонда Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол чамдык удуртукчу-ларны албан-дужаалындан хостаар дугайында Чарлыкка ат салган.

Хову-Аксы суурнуң коммунал четкизин кышкы одалга сезонунга багай белеткээни дээш, Чуртталга болгаш коммунал ажил-агының талазы-биле агентилелдин директору Сергей Решетниковту албан-хүлээлгезинден хостаан, Хову-Аксы суурга болган озал-ондактың уржуктарын чайладыр талазы-биле ажилдарны кошкак удуртканы дээш Хамааты камгала-лының ажил-чорудулганын хан-дырар, чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни онза байдалдар-дан чайладыр болгаш сугларга камгалаар агентилелдин директору Николай Монгушту халажылгаже үндүргөн.

Чазакта болгаш яамаларда чамдык удуртукчуларга хамаарыш-тыр албан-хүлээлге аайы-биле хемчеглерни Чазак Даргазы алган. Чижээлээрге, кышкы сезонга белеткел үезинде күрүне эрге-чагырга органны биле тус чер бот-башкарылга органнының аразында кады ажилдажылганы кошкак аайлап-баштаан дээш Тыва Республиканың Чырааның даргазы-ның орадакчызы Виталий Бартына-

Садыны Тываның Баштыңы сагын-дырган. Үлетпүр болгаш энергетика сайыды Роман Кажин-оолга, Тудуг болгаш коммунал ажил-агыны чаартырының сайыды Владимир Сатка доңгулда берген.

Хову-Аксы суурнуң коммунал ажил-агының кышкы одалга се-зонунга багай белеткээни, озал-ондактың уржуктарын дарый чай-ладыр талазы-биле ажилдарны оожум организастааны дээш Чеди-Хөл кожуунуң администрациязы-ның даргазы Анатолий Уинукайны албан-хүлээлгезинден халаар ду-гайында айтырыгны кожуунуң Төлээлекчилер хуралының му-рунга Шолбан Кара-оол тургускан.

Бодунуң шийтирин тайылбыр-лап тура:

— «Одалга болгаш чылыдылга системалары аргажок эргижирээн байдалга аңгы-аңгы деңгелдерин удуртукчуларының харысалгалы-ындан, оларның ажилды удур-туп шыдаарындан чуртталга ба-жыңнарын болгаш социал албан черлерин чылыг, чырык, суг-биле хандыраы кончук хамааржыр деп, Шолбан Кара-оол чугаалаан. — Тываның чылыг-энергетика ком-плекизиниң нарын айтырыгларын федералдыг деңгелге шийтирлээр бис».

Хову-Аксы суурну чылыг-биле хандырылганын быжыы-биле ма-гадылаар дээш 2012 чылда тудуп эгелээн чаа одалга төвүнү тудуун уламчылаар, ону бо чылдың сен-тябрь айда ажылгалга кириер деп шийтирлээн.

Хову-Аксыга болган озал-он-дактың уржуктарын чайладырынга кызымак киришкен эң дээр бри-гадааларны болгаш ажилчыннары шаңнап-мактаарын Чазак комис-сиязынга дааскан.

«Чаңгыс суур-чаңгыс бүдүрүлгө» деп чугула экономикага төлөвилел чүгле чогуур нормативтиг документилер-ни хүлээп алган соонда ажилдаарының боттуг программасы анаар. Аңаа субси-диялар тыпсыры, муниципалдыг тургу-зулгаларга, биче болгаш ортумаак бизнеске сүрүнне деткимчезин көргүзериниң ар-галары, чээли алырынга дуза, оран-са-на хөлөзилээринге чийгелделер, үндүрүг чийгелделери, продукцияны күрүнениң массалыг информация чепсектеринге рекламалары дээш, өске-даа хөй-хөй үндүрүг кирер ужурулг».

Хамааржыр айтырыг-ийтирлээриниң кол-ларын тодарадып турар-ны болгаш нормативтиг эрге-хоойлу актыларын алырын болгаш хүлээп-платтар кол хүлээлгези-ур дээрзин парламент Каң-оол Даваа демдег-

ажылды кылып турар аң-оол Тимурович улам Чазактың саналдааны «Суур-чаңгыс бүдүрүлгө» экономикага төлөвилели ур нормативтиг доку-мент хүлээп алган соонда-ны боттуг програм-маның боттуг програм-маны деп төлөвилелге дүүштүр саналдааны «Спортту-бажыңнар чанынче» деп төлөвилелиниң күү-селдезиниң чоруп турарын сайга-рып чугаалашкан. Тываның Аныяк-тар болгаш спорт херектериниң талазы-биле яамызының дыңнатка-нын езугаар алырга, төлөвилелдин бирги үе-чадазы доозулган. Аңаа бажыңнар чанының байдалын өөренип көргөн, спорт дериг-хе-

генин Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол илергейлээн болгаш де-путаттарның онзагай ролю чүгле оларның чедишкынниг боттанды-рып турар хоойлу ажилдап кылыры эвес, соңгукчуларга чогумчалыг сеткил-хөөннү тургузары, боттары-ның сөзү болгаш ажил-херээ-биле кижилерни чаагай ажил-херек-терже хаара тудары болур дээрзин демдеглээн. Республиканың амы-дыралыг парламентарийлериниң ыңдыг киржилгези юбилейге чедир чыл безин четпес үе арткан турда онза чугула болуп турар.

Ол ышкаш хурал үезинде Тываның Чырааның Даргазы Шолбан Кара-оолдун «Чүс чылдың базым-нары» деп төлөвилелге дүүштүр саналдааны «Спортту-бажыңнар чанынче» деп төлөвилелиниң күү-селдезиниң чоруп турарын сайга-рып чугаалашкан. Тываның Аныяк-тар болгаш спорт херектериниң талазы-биле яамызының дыңнатка-нын езугаар алырга, төлөвилелдин бирги үе-чадазы доозулган. Аңаа бажыңнар чанының байдалын өөренип көргөн, спорт дериг-хе-

ЭРГИМ БАШКЫЛАР

Өөредилге биле башкы деп сөс кезээде тудуш харылзаалыг. Эш-өөр-даа, дөргүл-төрөл-даа ажы-төл дугайында айтырып, кайы хире өөренип турарын сонугураар. Ол үеде бис дораан баштайгы башкыларын чугаалай бээр чаңчылдыг бис. Кижиниң ажы-төлүңгө «А» деп үжүк өөрөткөн башкылары кижиниң бодунун баштайгы башкызы-биле демей болур деп чүүлү дун уруувус 1-ги классчы апаарга, билген бис.

Уруувус 1-ги класска кандыг-даа бергедээшкннерге таварышпаан. Мен бодум база башкы кижини болгаш, өөреникчилерим дээш сагыш аарып чоруп турумда, уруум ачазы-биле эге школаны доозуп алган. Оон ол 5-ки классче шилчий бээрге, тыва дыл кичээлдеринге (башкызы мен турдум) уруум-биле ужуражып турар апарганывыста, башкызы Лариса Норбуевна Сагаан-оолдун өөредип каан билиглери чуртталгага кончуг херек болганын билдим. Чаа-Хөл школазының хөй чылдарда ажылдап чоруур хүндүлүг башкызы Лариса Норбуевна Сагаан-оол уруувуска ханы билигн берип, өөредип каанының бадыткалы — уруувустун тергини өөреникчилериниң санынче кирип чорууру. Ол бисти, ада-иени, кезээде өөртүп чоруур. Ынчангаш башкывыска черге чедир мөгейип чоруур бис.

Дараазында 1-ги классче оглувусту чедип киридивис. Оол биле кыс уругунун ылгалы кончуг улуг дээрзин көрдүм. Канчаарга-даа кыс кижини боду-ла хамык чүүлү кылып чаңчыга бээр, а оол кижиниң эвес. Оглувус Чаа-Хөл школазының, аныяк-даа болза, арга-дуржулгалыг башкызы Айланмаа Эрес-ооловна Сарбаакайның класынга барган. Уруувус ышкаш чүве кайда боор: секциялар мен дээр, оолдар-биле анаа-ла кичээл соонда ойнап чоруп бээр, кыдыраажынга бижиири багай, оода-ла солагай база болган. Ынчалза-даа оглумунун башкызы кончуг топтуг, биче сеткилдиг, оожум башкы болганынга аажок өөрүп, четтиргенивис илередип чор бис. Хөй уруг аразында черле кандыг кижини турбас дээр! Айланмаа Эрес-ооловна — өөреникчи бүрүзүнүн аажы-чаңын кончуг эки билер, кижини бүрүзү-биле тускай харылзажып шыдаар башкы. Кижиниң үжүк-бижик билбес оглу-кызын өөредип кижизидип чоруур башкыларга мөгейбес аргажок. Айланмаа

Эрес-ооловнаның кижизиг чоруу өөреникчилеринге кончуг үлгөр-чикеке болуп чоруурун билеп чор бис. «Башкызы кандыгыл, өөреникчизи база шак-ла ындыг болур» дээр. Шынап-ла, ындыг: оглувус оожум, кижиниң чугаазын дыңнаар, хүндүлээчел... «Че, харын, бижиири багай-даа болур-ла ыйнаан, бодунун бүдүжү-ле эки болза» — деп ачазы чугааланыр кижини... Баштай ол дег бодабайн чораан болзумза, ам ачазының чугаазынга катчып чоруур апардым. Шынап-ла, кижиниң ажы-төлүн өөредип кижизидип каарга, ада-иеге оон артык чүү херек боор.

Бистин башкывыс Айланмаа Эрес-ооловна кевин-херекчок черге кончуттунмас, аксы-сөзү чымчак, биче сеткилдиг. Амыдыралга чүү-даа турар болгай, оглувус кандыг-бир чылдагаан ужун онаалгазын күүседип шыдааан болза, башкывыска чугаалааш, дараазында кылдыртып каар бис. Ол өөреникчи бүрүзүнүн канчаар чурттал, кандыг байдалда чоруп турарын кезээде хайгаарал, оларның-биле чоок чугаалажып, берге байдалда өөреникчилерин деткип чоруур.

Оглувус «солагайлар», оол кижини ажырбас ыйнаан деп бодап, оон улуг-даа чеднишкннер манабайн турувуста, баштайгы демдектерин көргүзүп эгелезе-ле — шупту «4», «5»! Ол дээрге башкывыстың улуг үлүг-хуузу-дур деп бодаар бис.

Мен оглумун-даа, уруумун-даа баштайгы башкылары-биле эгин кожа ажылдап, чурттап чор мен. Лариса Норбуевна — «РФ-тин өөредилгезиниң хүндүлүг ажылдакчызы» дээди шаңналдың эдилекчизи, Айланмаа Эрес-ооловна — «Чылдың башкызы» профессионал мөөрейниң тилекчизи. Кончуг арга-дуржулгалыг, эзулуг «Башкы» деп атка төлөптүг, буянныг кижилер деп магадал ханмас мен. Ажы-төлүвүстүн башкыларынга чоргаарланып, оларга черге чедир мөгейип, номчуп-бижи билер кылдыр өөрөткөн уруглары дээш четтиргенивис илередип чор бис. Бо шагда эртем-билиг чокта чурттап-амыдыраары кончуг нарын аларган, а келир үе оон-даа нарынчыыр деп чүвени билеп, ажы-төлүвүстү, оларның башкыларын база деткип чоруур бис. Ажы-төлдүн эки өөренип чоруурундан келир үеги кончуг хамааржыр.

Владислав, Аянмаа
ДАВААЛАР.

Чаа-Хөл суур, Чаа-Хөл кожун.

«АЙЫЛ ЧОК
ХООРАЙ»

«Айыл чок хоорай» деп аппарат-программалыг комплексти Тыва Республикага 2009 чылда боттандырып, Кызыл хоорайның эң-не хайымныг болгаш озал-ондак бооп болур черлеринде көрүп хайгаараарының 32 камеразын тургускан. Ол дээрге план езугаар тургузар ужурулг камераларның 62 хуузу-дур. Көрүп хайгаараарының системазы-биле Кызыл хоорайның девискээриниң хөй эвес кезин хайгааралга алган-даа бол, ол бодунун ажык-дузазын чедирп эгелзэн. Оон дузазы-биле 2012 чылда найысылалдың төвүңгө болган 16 кем-херек, 237 корум-чурум үрээшкннерин илереткен. Көрүп хайгаараар системаның дузазы-биле 2012 чылда орукка шимчээшкнниң чурумун үрзэн чолаачыларны болгаш корум-чурум хажыткан хамаатыларны илередип тыпкаш, оларны 35 миллион рубльге торгаан, оон 16 миллиону республиканың бюджетинче кирген.

Көрүп хайгаараар аппарат-программалыг комплексти улам сайзырадып, камераларны кудумчуларга немей тургузары-биле холбаштыр системаның тирттырып алганы информацияны шалыпкын сайгарар, оон түнелдерин биле дарый хемчеглерни ап, системаның техниктиг ажаалдазын чорудар тускай дүрген хөдөлүр бөлүктү тургузары эргежок чугула апарган. Чазак Даргазының оралакчызы Артур Монгалдың дыңнатканы-биле алдыр, ол бөлүктү Тываның Орук-транспорт комплекзиниң чанынга тургузар, бөлүккө 6 специалист ажылдаар, аппарат-программалыг системаның материалдарын чогуур органнарга сайгарып бээр 5 ажылдакчыны Иштики херектер яамы-

зындан болгаш күүсекчи эрге-чагыргадан немээр. Көрүп хайгаараар полицейски комплексти улам сайзырадырының 2018 чылга чедир тускай республика программаның ажылдап кылгаш, ону боттандыраарынга 17 миллион рубльди республика бюджетинден үндүрген. «Айыл чок хоорай» аппарат-комплексти тургузарынга 2013 чылга чедир 16 миллион рубльди чарыгдан.

Аппарат-программалыг комплекстерни Шагаан-Артыг, Ак-Довурак, Чадаана хоорайларга тургузарын база планнап турар.

БҮГҮ СИБИРЬГЕ
БАЙЫРЛААР

Тыва биле Россияның чаңгыс демнежилгезиниң 100 чылынга уткуштур «100 чылче базымнар» төлөвилелдин удуртукчуларының бирээзи культура сайыды Вячеслав Донгак-биле ужуражылга үезинде бо байырлалды бүгү Сибирьге байырлап эрттирериниң талазы-биле ажылдарны чорударын Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол саналдаан.

«Федерация ужу-уткалыг байырлалга белеткелде ону өске девискээрлерге байырлап эрттирериниң хемчеглери эвээш, чүгле Москва болгаш Москва чогу-биле кызыгаарлаттыг — деп, Шолбан Кара-оол чугаалаан. — Россияның чоннарының чоокшулажышкыны оон кыдыг-кызыгаар девискээрлеринден эгелзэш, оларның аразында найырал быжыккан. Ынчангаш Тыва биле Россияның чаңгыс демнежилгезиниң 100 чыл байырлалы хакастар, алтайлар, краснояр-жылар дээш, Сибирьниң өске девискээрлерде шупту чоннарың база байырлалы болур ужурулг, чүге дээрге бистер оларның-

биле чүгле экономиктиг эвес, культура болгаш дөргүл-төрөл харылзааларлыг бис. Чоннарың аразында харылзааларны Тыва биле Россияның байырлалы-биле база байыдар ужурулг бис».

Чазак Даргазының бодалы-биле алдыр, Тыва дээрге Россияда культура болгаш төөгү талазы-биле онзагай девискээр, байырлал үезинде өске чоннарга тываларның бараалгадып болур чүүлдерин хөй, тыва хөөмей-сыгытты океан кежир Америкада, ыя бо Новосибирскиге бодаарга, эки билер. Россияның Азиякы культурлуг төвү деп санаттырар арга Тывада бар.

«АФИША» СЕТКҮҮЛ
ТЫВА ДУГАЙЫНДА

«Афиша» сеткүүлдүн тайылбыр-лакчызы Булат Латыпов Россияның национал республикаларының уран чүүлүнүн онзагайларын өөренип көргөш, Тыва Республикадан «Алаш» бөлүү-биле аныяк ыраажылар Буян Сеткил биле Шыңгырааны кымга-даа демейлешпес, онзагай деп үнелзэн.

Азия төвүнде республика-биле допчу таныштырарда ол ында демир-орук чок, көшкүн чон чурттап турарын, оон чурттакчыларының эң онзагай эртинези хөөмей-сыгыт дээрзин тайылбырлаан. «Алаш» бөлүүнүн удуртукчузу Коңгар-оол Ондарның дугайында чугаалап тура, ийи чыл бурунгаар ол Россия Федерациязының Президентизи Медведев-биле ужуражылга үезинде хөөмейжилерниң пенсиязының дугайында айтыргыны шийтпирлзэн деп онзалал демделзэн. Оон аңгыда хөөмей-сыгытты ол блюз-биле деңнеп, кайызы-даа сагыш-сеткилден ала-чайгаар төрттүнөр деп онзалал айыткан.

ПЕНСИЯ ТӨЛЕВИРИНГЕ
ХАМААРЫШТЫР

Кандыг немелделерни болгаш чиизелделерни манап болур бис

? Пенсияга болган сөөлгү немелдеге улуг назылыг россияжилер ортумаа-биле 600 рубльди немей алган. Оон кырынга кандыг немелделер турары? Үзүктел чок ажыл стажы пенсияны өстүрер органы бээр бе?

Номчукчуларның бо айтыргаларына Россияның Пенсия фондузунун ажылдакчылары харылааннар.

Шалыңыңар каш турганыл?

? «Эвээш шалыңың черге 20 чыл ажылдап келдим. Оон хөй акшалыг черже шилчип алыссымза-даа, чаңгыс черге ажылдаан стажым үспес дээш артып калган мен. Ол дээш пенсиямны немээр диштилер. Ындыг бе?»

— 2002 чылдан эгелеп Россияга ыяап-ла пенсия камгаладылганының системазы ажылдай берген. Оон бээр келир үедеги пенсияның үндезини—бүгү ажылдап келген чылдарыңарда ажыл берикчилериниң силер дээш төлөп келгени камгалал дадывыры апарган. Пенсия фондузунче камгалал дадывырын кайы хире хөйүн төлзэн болдур, силерниң пенсияңар хөй болур. Оон уламындан 2002 чылдың соонда чаңгыс черге хөй чыл ажылдааныңар-даа, өске черге шилчээниңер-даа силерниң пенсия эрге-черге салдар чедирбес.

? «Мээң оглум II бөлүктүн инвалиди кижини. Январь эгезинде ол кыстыг апарган. Оон пенсиязынга немелде турар бе?»

— Күш-ажыл пенсиязын ап турар II бөлүктүн инвалиди кижини азыралында улустуг (бо таварылгада уругларлыг) болза, доктааткан баазалыг хемчээлди (ДБХ) бедиткенин езугаар алыр эргелиг болур.

Бир эвес азыралында кижилер чок болза, II бөлүктүн инвалидиниң ДБХ-зи (район коэфффициенти 1,4) бир айда 4892 руб. 97 көпеек болур, азыралында бир уруглуг болза — 6523 руб. 97 көпеек апаар.

80 харлыгларга эде санаашкын

? Кырган-авамның хары 85. 80 харлыындан эгелеп көрүп каан немелдени ап келген. Ам ол I бөлүктүн инвалиди деп санадып турар. Оон кырында немелде көрдүнгөн бе?

— «РФ-те Күш-ажыл пенсияларының дугайында» хоойлу езугаар 80 хар четкен азы I бөлүктүн инвалиди болуп турар хамаатыларга

назылап кырааны дээш күш-ажыл пенсия камгалалдыг кеззэнге доктааткан баазалыг хемчээлди бедиткенин езугаар алыр болур. Оон түнелинде 85 харлыг пенсияның пенсиязынга ДБХ-ни бедиткенин санап каан болуп турар, оон хемчээл 6989 руб. 96 көпеек. Ук хемчээлди коэфффициентинге база улгаттырар.

? «Ачам мөчзэн соонда авам чызын чидирген дээш пенсия ап турар хары 80 четкенде пенсиязы улгадыр

— Азыракчызын чидиргени дээш пенсия турган кижиге 80 хар назы четкени-биле баштыр доктааткан баазалыг хемчээлдин кенин езугаар тыпсыры Пенсия хоойлунуң азында көрдүмзэн. Оон уламындан ДБХ бедиткен хемчээлин алыры-биле 80 хар соонда назылап кырааны дээш күш-ажыл сизизинче шилчип алыры эргежок чугула.

Пенсияның кандыг хевирин шийтпирлээр дээр аныяк арга-сүмө херек апарганда РФ-тин вискээр органынга кээп, айтырып ап болур.

? «Пенсия алыр хунунге чедир дөрнүк арткан турда, авам чок апарган биле кады чурттабайн турар болза, оон пенсиязын ап болур мен бе?»

— Эртип турар айда төлөттинмзэн пенсияны өлгөн айынга чедир оон чаңгыс бажыңга кады чурттап турганын кежигүннеринге долузу-биле төлөп бээр. Оон билдиришкнни мөчзэн кижиниң чуртар чериниң аайы-биле пенсия фондусун өлгөн соонда 6 айның дургузунда кирип турар. Ол ышкаш РФ-же паспортун, пенсия санаттыгын болгаш алдынмаан пенсия төлөп бээриниң дугайында билдиришкн оон-биле төрөл харылзаазын бадыткап, документини (бадылангышканының дугайында төрттүнгениниң дугайында херечик болгаш мөчзэн пенсионер-биле кады чурттан дугайында чуртталга бажыңдар органындан шынзылганы дужаар. Би аваңар-биле кады чурттабайн турган болнарда, ол акшаны өнчү-хөреңги салган деп херечилел езугаар ап болур силер херечилелди, мөчзэн соонда 6 ай эртинотариуска барып кылдыртыр.

«Аргументы и факты» солу
2013 чылдың

Аныяк ыраажы Буян Сеткил республиканың аныяктар чазанга даргалаан-даа политика оон чогадыкчы ажылынга шак болбаан деп бижзэн. И.Кобзон канчалык жы-даа, депутат-даа-дыр. Аныяк оол ырызын салбайн, эртем ажылын уламч психология эртемнеринге кандидат камгалап алырынга белеткенип турар дээр демделзэн.

А Шыңгырааны аныяк Сенчукке демейлеп турар. Шыңгыраа баштай сөөкөстүп келген соонда кезек үеде көзүл баарга, кандыг-даа «дидир-дидирлер» чурттан. Чижээлээрге, он сес харга чедир лавазын хамнар хоруп каан деп турда, Шыңгыраа чаа программаны-биле катап үнүп келирге, ынчан хамык «дидир-дидир» соксаан деп «Афишада» бижип турар.

ХӨӨМЕЙ
СИМПОЗИУМУ БОЛУ

«Хөөмей—Төп Азия чоннарының культуразының эртинези» деп дөңгөй чергелиг ээлчеглиг этно-хөмөй симпозиуму июнь 13-16 хүннөрүн болуп эртер.

Хөөмейниң чурту Тыва мындыг чыышты ам алды дугаар эрттирери бо. Дугаары 1992 чылда эртемден Зоя Кыргыс удуртулгазы болгаш Тыва Чазактын дөңгөй чези-биле эрткен. Бо фестивалга аңгы-аңгы чылдарда гран-при шаңналын Мөңгү Ондар (1992), Радион Монгуш (1995), Көшкендей (1998), Алдын-оол Севек (2000), Бады-Доржу Ондар (2008) олар алгылаан. 2008 чылда хөөмейжилерниң хөй кижини киржикчилер хорун В.Көк-оол хөгжүм-шии театрының кирер экинчи чызынга чаңгыланган.

Светлана ДАЧЫН

АК-КӨК «СҮТ-ХӨЛ» ЧАЛГЫ ЧАЙНАП...

Алдан-маадырларның тура халышкынының 130 чылынга

Март 16-да Сүт-Хөл ко-
нун Александр Он-
аттыг төп Культура
ынынга алдан-маадыр-
ың тура халышкы-
дан бээр 130 чылынга
скааткан республика
елиг «Сүт-Хөлдүң чал-
лары» деп ыры-хөгжүм
ейи болуп эрткен.

ва чонун маадырлыг чо-
дээш шагда бадыткап келген
түт болушкун таварыштыр
ра-массалыг хемчеглер бо
кожуунун өөредилге чер-
е кидин чоруттунуп турар.
өөрейин Сүт-Хөл кожуун
азы, Тыва Республиканың
ра яамызы, Улусчу чогаа-
төвү база ТР-ниң Композ-
итор эвилели организаптап
п турар. Мөөрейин түң-
биле шилиттинген ыры
дарын «Ак-көк Сүт-Хөл»
му кылдыр үндүрер сорул-
ынып турар.

Хөл кожуунун баштыңы
л Монгуш, кожуун ча-
аргазы Маны Кызыл ба-
ажыдышкыны кылып,

аалчыларга, ыраажыларга байыр
чедирген соонда, тыва национал
оркестриниң оюн-көргүзүү-биле
мөөрей эгелзэн. Тыва Республи-
каның культуразының алдарлыг
ажылдакчызы, композитор Алек-
сандр Ондарның уруу, мөөрейиниң
кол деткичизи Алина Алексан-
дровна ат-сураглыг ыраажылар-
ны, чогаалчыларны, компози-
торларны таныштырды. ТР-ниң
Композиторлар эвилелиниң дар-
газы Амыр Хоюгбан, композитор-
лар Владимир Серен, Кара-Кат
Ооржак, Галина Ховалыг, Седен-
Очур Кара-Сал, Аңгырак Болат-
оол, Марта Нурсат, Россияның
алдарлыг, Тываның Улустуң арти-
зи Демир-оол Кежиктиг, Тываның
Улустуң хөмөйжизи Андрей Мон-
гуш, Игорь Көшкендей, Тываның
Улустуң чогаалчызы Черлиг-оол
Куулар, Алексей Бегзин-оол, ат-
сураглыг ыраажылар Марианна
Айыыш, Дамырак Монгуш, Ар-
тыш Даржай болгаш өскелер-даа
мөөрейге күжүн шенежиپ киржи-
п келген болду. Мөөрейге республи-
каның шупту булуңнарындан 22
ыраажы киржип, уран талантызын
бараалгатты.

Гран-при шаңналын алган
Дамырак Монгуштуң «Алдан-
Маадыр» деп ырыны күүседип
турары.

ТР-ниң культура сайыдының
оралакчызы Марьятта Бадыргы,
Сүт-Хөл кожуун чагырга даргазы
Маны Кызыл, Россияның Чогаал-
чылар эвилелиниң кежигүнү, Тыв-
КУ-нун тыва дыл болгаш чогаал

башкызы Мария Күжүгет, ТР-ниң
Композиторлар эвилелиниң ке-
жигүнү Алена Йомужал, Улусчу
чогаадылг төвүнүн даргазының
оралакчызы Матрена Куулар,
Тыва национал оркестриниң уран
чүүл удуртукчузу Оксана Тюлюш
олар мөөрейни шийдип, дараа-
зында түңнелдерни үндүрген.

ТР-ниң Композиторлар эви-
линиң кежигүнү Наталья Лоп-
санның аялгазынга база Тыва-
ның Улустуң чогаалчызы Эдуард
Мижиттин сөзүңге бижиттинген
Дамырак Монгуштуң ырлап күү-
сеткени «Алдан-Маадыр» деп
ыры ук мөөрейге ырыларның
тергини болгаш «Сүт-Хөлдүң
чалгылары» деп алдан-маадыр-
ларның тура халышкынының
130 чыл болганыга тураскааткан
ыры мөөрейинге дээди шаңналды
чаалап алды. Мөөрейге дараа-
зында композиторларның ыры-
лары каас-чараш уран-шынар-
лыын көргүскеш, Лилия Куулар,
Владимир Серен болгаш Галина
Ховалыг I-III чедир лауреат аттар-
ны чаалап алган.

«Сүт-Хөлдүң чалгылары»
ыры мөөрейиниң I-III чергениң

дипломнарынга композиторлар
Кара-Кат Ооржак, Данзын-оол
Кертик-оол база Мерген-оол Нур-
сат оларның ырылары төлөптиг
болган.

«Төрзэн чуртка ынакшыл
дээш» композитор, шүлүкчү Би-
че-оол Ондар, «Эң тергини үдөкчи
дээш» баян ойнакчызы, ыраажы
Томас Монгуш, «Сүт-Хөлдүң ыры
лирикасын камнап арттырганы
дээш» композитор Найыр Мон-
гуш, «Чаңылчаан ыры культу-
разын камнап арттырганы дээш»
чогаалчы Черлиг-оол Куулар,
«Эң тергини хөгжүм каасталгазы
дээш» хөгжүмчү Сергек Ооржак,
«Сүт-Хөл дугайында эң-не тергини
ыры сөзү дээш» шүлүкчү Артык
Ховалыг, «Эң-не тергини ыры сөзү
дээш» шаңналга салгал ыры деп
хөгжүм чогаалы-биле Амыр Хоюг-
бан биле Алексей Баазан-оол,
«Эң-не тергини ыры сөзү дээш»
«Сүлдөм бедии Сүт-Хөлүмнү» деп
ырының аялгазын бижээн Галина
Ховалыг олар тускай шаңналдар-
ны чаалап алганнар.

Чаяна ЧЫКАЙ.
Авторнуң тырттырган чу-
руу.

Аныктар болгаш спорт

ЭН ТЕРГИИННЕР ШЫЛГАРААН

Хостуг хүреш-
ти студентилер
аразынга непе-
болгаш сайзырадыр
ываның күрүне уни-
ди март 16-17 хүн-
Сүбедей спорт ком-
ниге студентилер
га Сибирь чемпио-
үш дугаар эрттир-

лдааның ажыдышкы-
ваның күрүне универси-
ректору Сергей Ондар
: «Бо маргылдааны Си-
райларының студенти-
аразынга эп-найыралды
рынга база спорттун
хевирлерин ам-даа сай-
нептередир дээш, ылаң-
г хүрешке удавас апрель
9-ка чедир Казань хоо-
версиадага киржир эрге
илгелиг маргылдаага бо
аның тиелекчилери кир-
еп дыннадып чарлаан.
лдаага Красноярск, Ке-
Абакандан болгаш Кы-
10 мөге киришкен. ТКУ-
у клубу бо маргылдааны
нелге удуртуп эрттире-
оттарының үлүг-хуузу-
р.

ен көөр болза, респуб-
стуг хүрешти сайзыра-
Кызылдың башкы ин-
уг үлүг-хуузу кириген.
тутун студентизи тургаш,
решке бир дугаар тыва
тери атты Өргелээр Он-
алган. Ол институтка
тургаш, хостуг хүрешти
ар аразынга сайзыра-
туттун кончуг шыырак
н тургузуп, дыка хөй
астерлерин өөредип
Оларның аразындан
решке спорт мастери
Тоннуг бо маргылдааны
гал эрттиреринге кончуг
г киришти.

даага дараазында мө-
ын Куулар, Чингиз Оор-
Ондар, Белек-оол Күжү-
ндан: Михаил Балзанов,

Михаил Тюкчеев, Начын Куулар
бодунун хүрежинге тыва хүреш-
тин тевер, чая тутар аргаларын
ажыглап, хүрешти улам чараш
шинчи кириген. Бо чылын аныктар
аразынга Россияның самбо
маргылдаазында чемпионнаан
Саян Ондар бодунун хүрежинге
ол хүрештин катый кагар аргала-
рын ажыглап, удурланыкчыларын
девидеткен.

Маргылдаа үзүндө ТКУ-нун
ректору Сергей Ондарга ужура-
жып, хостуг хүрешти сайзырады-
рының талазы-биле чугааны кылы-
рымга, дараазында тайылбырны
берди: «Университетке ректорлап
ажылдай бергеш, бистиң респуб-
ликада спорттун сайзыраңгай
база Россия чергелиг баазалыг
деңнелде хостуг хүрешти оолдар,
уруглар аразынга база оон-даа
өске дзюдо, самбо, сумо, тыва хү-
рештерни студентилер аразынга
сайзырадыры-биле спортчу клуб-
ту ажыдып, оон даргазынга хостуг
хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери,
педагогика эртемнериниң канди-
дады Сергей Ооржакты томуйлаан

бис. Баштайгы чедишкыннеривис
көстүп келген, хостуг хүрешке
2012 чылда студентилер аразын-
га делегей чемпиону Хүреш-оол
Дондук-оол, самбо хүрешке 2011-
2012 чылдарда Европаның ийи
дакпыр чемпиону Альберт Мон-
гуш, сумо хүрешке Россия, Ев-
ропа чемпионнарын адап болур.
База келир чылын Россия биле
Тываның демнежилгезиниң 100
чыл оюнга уткуштур студентилер
аразынга хостуг хүрештин Росси-
яның бирги чери дээш маргылдаа-
ны эрттирерин бодап база бистиң
Тываның күрүне университетиниң
иштинге «Хүреш» академиязын
ажыдар сорулгаларывыс бар» —
деп демдегледі.

Маргылдааның аарыкчыла-
ры хоочун спортчуларның сактып
чугаалажып олурганы болза, бо
маргылдааны шаанда студен-
тилер аразынга «Буревестник»
спортчу ниилтелдин Россия-
ның, ССРЭ-ниң иштинге чору-
дуп турганы маргылдааларынга
демейлзэннер. Ынчан бистиң
шыырак мөгелеривис Сергей

Ооржак, Александр Шойдук, Ва-
лери Оюн, Өргелээр Ондар, Ана-
толий Кара-Сал шыырак хүрежи-
п чорааннар. Бо хоочун мөгелерниң
кылыр ынак аргалары дээрбелзэ-
ри (мельница), чартыктан чан баш-
тап октаары, адыра тевері, буттап
алырга кончуг дүрген аайы-биле
октаары, долгаары, чан баштап
олурупкаш октаары турган. Хостуг
хүрешти сайзырадырынга хоочун
мөгелерниң арга-сүмезин, өөре-
дин мастер класстарга, агитбри-
гадага катап көдүрүп чорудары
күзөңгич.

Национал хүрешти сайзырады-
ры-биле удавас май айда регион-
нар аразынга болгаш даштыкы
чурттар Моол биле Кыдаттын
киржилгези-биле эртем прак-
тиктиг конференцияны ТКУ-нун
күш-культура факультетинге эрт-
тирери-биле белеткелди чорудуп
эгелзэннер.

Чемпионаттын кил аайы-биле
тиилекчилери болгаш шаңнал-
дыг черже кирген мөгелерниң
даңзызы: 55 килге бирги черни
Белек-оол Күжүгет (Кемерово),

ийиги черни Дозураш Кара-
Монгуш (Тыва), үшкү Чингиз
Котчин (Тыва), дөрткү Дмитрий
Митрофанов (Хакасия); 60 кил-
ге бирги черни Начын Куулар
(Тыва), ийиги черни Чингиз
Ооржак (Тыва), үшкү Айдын
Куулар (Тыва), дөрткү черни
Александр Сергеев (Хакасия); 66
килге бирги черни Сылдыс Мон-
гуш (Красноярск), ийиги черни
Дозураш Күжүгет (Кемерово),
үшкү Өшкү-Саар Ак-Сай (Тыва),
дөрткү Шалбачы Күжүгет; 74
килге бирги черни Балданов Ми-
хаил (Хакасия), ийиги черни Ар-
тур Шагжы (Красноярск), үшкү
Саян Ондар (Тыва), дөрткү Бе-
лек Белек-Байыр; 84 килге бирги
черни Михаил Тюкчеев (Хака-
сия), ийиги черни Мерген Ир-
гит (Тыва), үшкү болгаш дөрткү
черлерни Георгий Галакян, Айдыс
Монгуш; 96 килге бирги черни
Сүбедей Монгуш (Тыва), ийи-
ги черни Начын-Мерген Оор-
жак (Тыва), үшкү болгаш дөрткү
черлерни Отчугаш Доржукай,
Мерген Монгуш алганнар. Эң тер-
гийннер ТКУ-нун ректорунун шаң-
налынга төлөптиг болган.

Алексей ЧАМБАЛ-ООЛ.

Студентилер аразында эрткен хостуг хүрешке Сибирь чемпионнадының тиилекчилери.

Тыва Республиканың Баштыңының Чарлыктары

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Л.А. Кызыл-оолду шаңнаарының дугайында»

Бүгү-делегейниң херээженнер хүнүн Россияда байырлаанының 100 чылы-биле хей-ниити ажылынга идепкейлиг чоруу дээш «Россияның Херээженнер эвилели» хей-ниити организациязының Тывада девискээр салбырының кежигүнү, Тыва Республиканың «Чөөн-Хемчик кожуун» муниципалдыг район чагыргазының азырал болгаш хайгаарал килдизиниң башкарыкчы специализи Людмила Анатольевна Кызыл-оолду «Тыва Республиканың Баштыңының-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 7
№ 49

Тыва Республиканың күрүне шаңнаалдары-биле шаңнаарының дугайында»

Келир үениң салгалын өөредип кижизидеринге чедип алган чедишкнери, өөредилге адырында хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың өөредилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты

«Кызылдың «Аныяк» өөредилге төвү» муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң директорунун кижизидилге ажылының талазы-биле оралакчызы **Лариса Альбертовна Вальковага;**

«Кызылдың № 9 гимназия» муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң Улусчу педагогика школа төвүнүн педагог-организатору **Анна Кыдат-ооловна Ооржакка;**

«Совет Эвилелиниң Маадыры Н.Н. Макаров аттыг № 15 лицей» муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң директорунун өөредилге-кижизидилге талазы-биле оралакчызы, орус дыл болгаш литература башкызы **Ольга Львовна Зеленовага;**

«Чаштарның сайзырал төвү - Кызылдың № 29 уруглар сады» муниципалдыг автономнуг школа назыны четпээн өөредилге албан чериниң директору **Татьяна Валентиновна Чебыкинага** тыпсыр.

Өөредилге адырында хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле № 15 лицей» муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң директорунун өөредилге-бүдүрүлгө талазы-биле оралакчызы **Елизавета Борисовна Волобуеваны** шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 7
№ 50

Келир үениң салгалын өөредип кижизидеринге чедип алган чедишкнери, өөредилге адырында хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың өөредилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты

Тыва Республиканың эмнээшкниң педагогиканың болгаш таарыштыр өөредири-ниң ортума (долу) ниити билигнин «Надежда» школа-интернады» күрүнениң бюджет ниити өөредилге албан чериниң математика башкызы **Чечек Кенденовна Дугар-оолга;**

Өвүр кожунун «Чаа-Суурнун ортума ниити өөредилге школазы» муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң психологу **Биче-кыс Тюлюшевна Санаага;**

Улуг-Хем кожунун «Арыскан суурнун ортума ниити өөредилге школазы» муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң математика болгаш физика башкызы **Рита Кызыл-ооловна Сендиге;**

Тес-Хем кожунун «Чыргаланды ортума ниити өөредилге школазы» муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң математика башкызы **Зоя Кундеевна Сондуймаага** тыпсыр.

Өөредилге адырында хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле»

Эрзин кожунун «Бай-Дагның ортума ниити өөредилге школазы» муниципалдыг

бюджет өөредилге албан чериниң эге класстар башкызы **Наталья Дамдыновна Балдир-ни;**

Эрзин кожунун «Бай-Дагның ортума ниити өөредилге школазы» муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң орус дыл болгаш литература башкызы **Галина Ончаевна Ондарны;**

Улуг-Хем кожунун «Арыскан суурнун ортума ниити өөредилге школазы» муниципалдыг бюджет өөредилге албан чериниң директорунун өөредилге-кижизидилге талазы-биле оралакчызы, тыва дыл болгаш литература башкызы **Аяна Хулер-ооловна Самданни;**

Эрзин кожунун Эрзин сумунун «Найырал» № 3 уруглар сады» муниципалдыг бюджеттиң назы четпээннериниң өөредилге албан чериниң кижизидикчизи **Севил Буруновна Серенени** шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 7
№ 51

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле А.Ч. Кууларны шаңнаарының дугайында»

Күш-ажылчы чедишкнери болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» Тыва Республиканың «Чөөн-Хемчик» муниципалдыг районунун өөредилге эргелелиниң материалдыг бөлүк бухгалтери **Анчымаа Часыдаковна Кууларны** шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 7
№ 52

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Е.Ю. Цыганкованы шаңнаарының дугайында»

Телевидение адырынга үре-түнелдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» «Телевидеокомпания» хааглыг акционерлиг ниитилелдин «Новый век» телеканалының шеф-редактору **Елена Юрьевна Цыганкованы** шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 7
№ 53

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле А.Ч. Сайдыны шаңнаарының дугайында»

Эрзин кожунун өөредилге адырынга ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» Тыва Республиканың Эрзин кожунун чагыргазының өөредилге эргелелиниң начальниги **Аяна Чапаевна Сайдыны** шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 7
№ 54

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Л.Н. Ромашенкону шаңнаарының дугайында»

Келир үениң салгалын өөредип кижизидеринге чедип алган чедишкнери болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» «Чаштарның сайзырал төвү - Кызылдың № 29 уруглар сады» муниципалдыг автономнуг школа назыны четпээн өөредилге албан чериниң улуг кижизидикчи башкызы **Людмила Николаевна Ромашенкону** шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 7
№ 55

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Л.И. Андросованы шаңнаарының дугайында»

«Тываның күрүне университети» дээди профессионал өөредилгениң федералдыг күрүнениң бюджет өөредилге албан чериниң эртем библиотеказының 60 харлааны-биле холбаштыр «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» «Тываның күрүне университети» дээди профессионал өөредилгениң федералдыг күрүнениң бюджет өөредилге албан чериниң эртем библиотеказының методизи **Любовь Ивановна Андросованы** шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 7
№ 56

«Тыва Республиканың эртемниң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты Н.А. Ондарга тыпсырының дугайында»

Эртем-педагогика ажыл-чорудулга адырынга ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тываның күрүне университети» дээди профессионал өөредилгениң федералдыг күрүнениң бюджет өөредилге албан чериниң юридиктиг факультетиниң деканы, хамааты хоойлу-дүрүм болгаш чорудулга кафедрасының профессору **Николай Алдын-оолович Ондарга** «Тыва Республиканың эртемниң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 12
№ 58

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Е.П. Кууларны шаңнаарының дугайында»

Тыва Республиканың Мөңгүн-Тайга кожунга онза байдалдар үзінде дилээш-кин-камгалаашкын ажылдарында көргүскен бедик мергежили дээш «АэроГео» КХН-ниң авиакомпаниязының Ми-8 агаар суднозунун ийиги ужудукчузу **Евгений Петрович Кууларны** «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 12
№ 59

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле И.К. Кууларны шаңнаарының дугайында»

Тыва Республиканың Мөңгүн-Тайга кожунга онза байдалдар үзінде дилээш-кин-камгалаашкын ажылдарында көргүскен бедик мергежили дээш «АэроГео» КХН-ниң авиакомпаниязының Ми-8 агаар суднозунун бортмеханиги **Икандр Кок-оолович Кууларны** «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 12
№ 60

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Г.Г.К. Фаткулинни шаңнаарының дугайында»

Хамааты авиацияның тургустунган 90 чылы-биле холбаштыр база хей чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш «Аэропорт» федералдыг күрүне бижии-биле директорунун ужудуушкунна чок чоруун хандырап талазы-биле чызы **Габдул-Гали Каюмович Фаткулинни** «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 12
№ 61

«Тыва Республиканың «Күш-ажылгарал дээш» медалы-биле А.М. Норбуну шаңнаарының дугайында»

Тыва Республиканың Мөңгүн-Тайга кожунга онза байдалдар үзінде дилээш-кин-камгалаашкын ажылдарында көргүскен бедик мергежили дээш «АэроГео» КХН-ниң авиакомпаниязының Ми-8 суднозунун командири **Адар-оол Мович Норбуну** шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 12
№ 62

«Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле А.М. Норбуну шаңнаарының дугайында»

2003 чылдың январь 4-те «Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле» № 97 Уушкуну Тыва Республиканың Конституция хоойну 7-ги чүүлүнүн дөрткү кезеэни удуртудурга, **доктаадырым болза:**

2012 чылдың октябрь 15-те Тыва Республиканың Баштыңы «Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле» Тыва Республиканың Баштыңының четтиришкениниң дугайында» № 2 лыы-биле бадыйлааны, Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле Тыва Республиканың Баштыңының четтиришкениниң дугайында дүрүмүнүн бирги абзазын дараазың биле бижи, өскерилгени кириер:

«Коллективтиг керээлерде, ишти ажыл чурумунда, устава болгаш чурум дугайында дүрүмнерде кө таварылгаларда тургустунган чур шаңнаткан кижилериниң күш-ажыл ринче хөлезилекчинин (ажыл берикчи шиптири-биле күш-ажылчы ачы-хавызы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаанын) йнда болгаш Тыва Республиканың Баштыңының өөрүп четтиришкенин чарлаа йында дыңнадыгны кири бижиер.»

2. Бо Чарлык албан-езузу-биле тынган хүнден эгелеп күш кирер.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2013 чылдың март 12
№ 57

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТАА

2012 чылдың IV кварталының түңнели-биле чурттакчы чонунун кижиги болгаш чонунун социал-демографтыг кол-кол бөлүктөрүнүн аайы-биле ниити биле Тыва Республикада амыдырап-чурттаарының эң биче хемчээлин докт тургузарының дугайында

2013 чылдың март 15 №134 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың 2001 чылдың июль 9-та «Тыва Республикага амыдырап-чурттаарының доктаадыры болза:

1. 2012 чылдың IV кварталында ниитизи-биле Тыва Республикага амыдырап-чурттаарының доктаадып тургузар: чурттакчы чонун кижиги санынга онааштыр — 6462 рубль; ажыл кылыр аргалыг чурттакчыларга — 6921 рубль; пенсионерлерге — 5199 рубль; бичии уругларга — 6245 рубль.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарда парлаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Херэеженнер спартакиадазы

АЖЫЛДАП, ДЫШТАНЫП-ДАА БИЛИР

неделяда «Тайга»
Кызыл хоо-
жылчы коллектив-
аразынга «Ажыл-
херэеженнер-2013»
спартакиада хаак

казы-биле эгелээн.
найысылалдың №14,
школаларының, Рос-
сия фондузунун Тыва-
аның, аптека эргелели-
социал экспертизаның,
поликлиниказының
шимченгир, эрес-омак
ри киришкен.

иткекчи, херэеженнер
даргазының оралак-
ис Сундуй хаак мар-
эгелээн дугайында
ге, киржикчилер соң-
үлүпүлөр. Хаакчылар
дөрт кижиден тургус-
кижи 1000 метри

казында эжинге эста-
чыдар. Ниитизи-биле
эртер ужурулуг. Бир
ундалардан эгелээш,
дузунуң ажылдакчызы
ртип, эки хаактап би-
стү. Сынның кырыкы
хаактап баткан уруг-
белен, а олче дедир,
геннерге берге бол-

Чарышче үнер мурнунда.

ганы чугаажок. Ынчалза-даа эш-
өөрүнүн, аарыкчыларның: «Сен
шыдаар сен! Эр хей!», «Сенче
команданың кежигүннериниң хей-
аьдын, күжүн дамчыдып тур бис!»
— дээн деткимче сөстөриниң со-
рунзазы киржикчилерниң спортчу
эрезин хайныктырып, финишке
чедирип турду.

Дүшкүүрлүг маргылдааның
түннелинде Кызылдың хоорай
поликлиниказының хаакчылары
14 минута 29 секунда дургузунда
чер аразының хемчээлин эртип,
1-ги черни ээлээн. Олардан
чүгле 14 секунда озалдааш, Кы-
зылдың №14 дугаар школазының
төлээлери 2-ги черге төлөпиг
болду. Үшкү черде №10 школа, а
мээң аарып турганым пенсия фон-
дузунуң командазы дөрткү черни
ээледилер.

Боттарының тускай аргазын
ажылдап тургаш, ТР-ниң эмчи-со-
циал экспертиза албан чериниң
кыстары канат тырттарынга тиилеп
калды. №14 дугаар школының
база №10 школының башкыла-
ры үр үениң дургузунда күжүн
шенештилер. Түннелинде №14
школаның кыстары боттарының
талазынче өске школадан колле-
галарын тыртып эккелдилер.

Харның эрэзинден тайга-
тап турза-даа, «Хөглүг старттар»
киржикчилерниң база көрүкчү-
лериң хей-аьдын көдүрүп тур-
ду. Киржикчи кыстар тайып ужу-
п, аңдарлып тургаш-даа, арта ха-
лыырлар-биле маңаажып, ойнаар
пирамиданың кезектерин чыгы-

лар. Маңаа пенсия фондузунун
уруглары тиилээн. Ийги, үшкү
черлерни №14, 10 дугаар школа-
ларның кыстары ээлээн.

Спортчу байырлалдың онзагай
кезээ — бичи шөлге бут бөмбүү.
Кызыл хоорайның ажыл-ишчи
кыстары кандыг-даа футболчу-
лардан дудак чокка ойнадылар.
Оларның сеткилинден бердинип

“Билдингир чогаалчы Виссарион Белинский-
ниң: «Кадыкшыл чокта, аас-кежик болдун-
мас» дээн чечен сөстөрүн сактып, кижик ка-
дык чоруур болза, арткан чүүлдер чайгаар
бүдөр база өг-бүлезинге, чоок кижилерин-
ге өөрүшкүнү, чаагай чолду сөңнеп шыдаар,
ажыл-агыйы чедишкениң болур дээрзин
демдеглекседим.

ойнап турары командалар аразын-
га чидиг чөрүлдээлдерден көскү.
Оюн соонда командалар изиг сай-
гарылгаларын сактып, каттыржып,
холдарын тутчуп, куспактажып-
даа турарлар. Удатпаанда үш
шыырак дээн командалар иле-
рээ. Бирги черде — аптека эрге-
лели, ийги черде — пенсия фон-
дузу, үшкү черде — №14 школа.

Кызыл хоорайның №14 ду-

гаар школазының коллективи
маргылдаага бир дугаар киржи-
турар. Ынчалза-даа оларның
спортчу оюн бүрүзүнде көргү-
зүглери эки. Аныяк башкы кыс-
тардан: «Чедишкениңерниң
чажыды чүдөл?» — деп айтыра-
рымга, мынчаар харыладылар:
«Кол чүве — команданың бедик
хей-аьды, тиелелгеже чүткүлү,
боттарын деткижи дузалажыры.
Хоорай амыдыралының бачымын-
дан үнүп, арыг агаарга ойнап-
хөглөп, дыштанып алырындан эки
чүү турар боор. Ынчангаш мындыг
ажыктыг, солун хемчегни удуртуп
эрттирип турар Кызыл хоорайның
херэеженнер чөвүлелиниң дар-
газы Ирина Ананынага, Айдыс
Сундуйга база өскелерге-даа чет-
тиргенивисти илередиң тур бис».

Апрель айда эжиндирер бол-
гаш стол кырынга теннис маргыл-
даалары болур. А төңүзүнде,
ноябрьда, Иелер хүнүнде «Ниити
ыр (хор) тулчуушкуну»-биле 2013
чылдың спартакиадазы доостур.

Бижээн чүүлүмнү төндүрүп
тура, билдингир чогаалчы Висса-
рион Белинскийниң: «Кадыкшыл
чокта, аас-кежик болдунмас» дээн
чечен сөстөрүн сактып, кижик ка-
дык чоруур болза, арткан чүүлдер
чайгаар бүдөр база өг-бүлезинге,
чоок кижилеринге өөрүшкүнү,

чаагай чолду сөңнеп шыдаар,
ажыл-агыйы чедишкениң бол-
лур дээрзин демдеглекседим.
Ынчангаш хоорайның ажыл-ишчи
коллективтериниң «кадыннарын»
кадык-чаагай чуртталгаже кыйгы-
рып, маргылдааларга чаңгыс аай
демниң киржирин күзөдим.

Азияна ТАУ.

Ольга АФАНАСЬЕВАНЫҢ
тырттырган чуруктары.

Шоланың башкылары канат тыртып турар үеде.

назначении на
3 года в админи-
Дзун-Хемчикского
публичных слуша-
зи с обращением
гуш С. Б.-К.

трев обращение
Б.-К. по вопросу об
вида разрешенно-
зования земельного
принадлежащего на
ственности Монгуш
Борбак-Кызыевне,
зуюсь Земельным
РФ, Градостроитель-
сом РФ, Федераль-
ном от 06.10.2003г.
3 «Об общих прин-
анизации местного
ления в Российской
и» постановляю

ачить в администра-
н-Хемчикского ко-
личные слушания по
об изменении вида
того использования
о участка, принадле-
о праве собственнос-
тельство о государ-

ственной регистрации права
17-АВ 153122, расположен-
ного по адресу: Республика
Тыва, Дзун-Хемчикский ра-
йон, с.Бажын-Алаак, ул. Амаа
Монгуш, д. 71, с кадастровым
номером 17:03:0701015:88,
общей площадью 199 кв.м.,
категория земель: земли на-
селенных пунктов, с «для ве-
дения личного подсобного
хозяйства» на «под торговую
точку», начало публичных слу-
шаний в 14 часов 00 минут.

2.Организацию подготов-
ки и проведение публичных
слушаний возложить на и.о.
глав. специалиста по управле-
нию муниципальным имуще-
ством администрации Дзун-
Хемчикского кожууна Монгуш
А.А.

3.Установить, что заинтере-
сованные лица могут в срок до
07.03.2013г. (включительно)
ознакомиться с материалами и
получить справки по данному
вопросу по тел. 21-1-76 у и.о.
глав. специалиста по управле-
нию муниципальным имуще-

ством администрации Дзун-
Хемчикского кожууна Монгуш
А.А.

4. Опубликовать настоящее
постановление в средствах
массовой информации.

В администрацию мун-
ципального района «Бай-
Тайгинский кожуун Республики
Тыва» поступило заявление от
гражданина Хомушку Байфет
Шурзун-ооловича о предо-
ставлении в аренду земельного
участка из земель сельскохо-
зяйственного назначения, для
пастбища, с общей площадью
376849,00 кв.м., расположен-
ного по адресу: Республика
Тыва, Бай-Тайгинский кожуун,
с. Кара-Хол, урочище Алаак.

В рамках действующего за-
конодательства администра-
ция муниципального района
«Бай-Тайгинский кожуун Рес-
публики Тыва», в течение 30
дней со дня опубликования
данной информации прини-
мает возражения по данному

заявлению по адресу: Респуб-
лики Тыва, Бай-Тайгинский ко-
жуун, с. Тээли, ул. Комсомоль-
ская, д. 19, каб. 208.

В администрацию мун-
ципального района «Бай-
Тайгинский кожуун Республики
Тыва» поступило заявление от
гражданина Хомушку Байфет
Шурзун-ооловича о предо-
ставлении в аренду земельно-
го участка из земель сельско-
хозяйственного назначения,
сенокосения, с общей площа-
дью 110266,00 кв.м., распо-
ложенного по адресу: Респуб-
лика Тыва, Бай-Тайгинский
кожуун, с. Кара-Хол, урочище
Туруг-Баары.

В рамках действующего за-
конодательства администра-
ция муниципального района
«Бай-Тайгинский кожуун Рес-
публики Тыва», в течение 30
дней со дня опубликования
данной информации прини-
мает возражения по данному
заявлению по адресу: Респуб-
лики Тыва, Бай-Тайгинский ко-

жуун, с. Тээли, ул. Комсомоль-
ская, д. 19, каб. 208.

В отдел земельных, иму-
щественных отношений и ар-
хитектуры администрации
Пий-Хемского района посту-
пило заявление от гр. Доржу
Аяны Борисовны, о предо-
ставлении земельного участка
в аренду (имеющего адресные
ориентиры): Республика Тыва,
Пий-Хемский район, с. Ар-
жаан, ул. Полевая, д. 12 «а»,
общей площадью 1423 кв.м.
(площадь ориентировочная,
уточняется по материалам ме-
жевания), вид разрешенного
использования — для индиви-
дуальной жилой застройки.

В рамках действующего за-
конодательства в течение 30
дней со дня опубликования
данной информации отделом
земельных, имущественных
отношений и архитектуры ад-
министрации Пий-Хемского
кожууна принимаются пись-
менные заявления по данному
заявлению.

РоссельхозБанк

КРЕДИТ
на миллион

от 12,5%

1 000 000

С 10.01.2013 г. по 10.04.2013 г. потребительский кредит на срок до 6 месяцев включительно на сумму до 1 000 000 рублей предоставляется гражданам РФ в возрасте от 18 лет при условии, что срок возраста кредита наступит до достижения ими возраста 65 лет и страхования жизни и здоровья. При отсутствии страхования жизни и здоровья ставка составит 14,5% годовых. Валюта кредита — рубли. Обеспечение по кредиту: поручительство физических лиц либо юридических лиц или залог имущества. Комиссии за выдачу и возврат кредита отсутствуют. ОАО «Россельхозбанк».

8 800 200-02-90
www.rshb.ru

Хоочун журналист Ш.Д. КУУЛАРГА
Хүндүлүг Шомоадыр
Дойлуевич!

Күрүнениң автономнуг албан черинин коллектив «Шын» солунун редакциясы. Силернин 70 харлааныңар-биле холбаштыр изиг байырыңы чедирип, быжыг кадыкшылды, чогадыкчы чедишкннерни, өг-бүлөңерге аас-кежин күзеп тур.

Силер чаңгыс эвес он чылдарнын дургузунда республика солуннарыңа ажилдап, бодунарың байлак арга-дуржулганыңарны бистиң редакцияның анык ажилдакчыларыңа дамчыдып, үнелиг чагыс-сөзүңерни берип, журналист мергежилди шилип алырын күзүүңерге ак орукту ажыдып келген силер. Парлалга комитетинин даргазының ораакчызы тургаш, деткимчени бистиң коллективиске доктаамал чедирип, саң-хөөнүң берге байдалдарының чылдарында республиканың эң кол солунунун чырыкче доктаамал үнерин акшаландыраы дээш улуг күженишкннерни үндүрүп келгениңерни утпаан бис.

Эргим Шомоадыр Дойлуевич!

Юбилейлиг бо хүннүң өөрүшкүзүн Силер-биле деңге үлежип, демир-үжүүңерниң чидиг болурун, хөй-хөй чогаалдарың ам-даа төрүттүңерин, «Шынның» номчукчуларын чаа-чаа солун материалдарыңар-биле, уран-чечен репортажтарыңар-биле, кайгамчык чурумалдарыңар-биле өөртүрүңерни күзеп тур бис.

Силерниң кырыңарга дээр кезээде аяс турзун!

«Шынчылар».

РФКП-ниң Тыва рескому СЭКП обкомунун тудук килдизинин эргелекчизинге ажилдап чораан Россияның хүндүлүг тудугжузу, «Хүндүлелдин демдээ» орден-биле ийи катал, ССРЭ-ниң медальдары-биле, Республика ордени-биле шаңнаткан Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы **Иван Александрович ОСТАПЕЦКЕ** 80 харлааны-биле изиг байырыңы чедирип тур.

1965 чылдан эгелээш «Тыва тудуг» трестин салбырыңа аңгы-аңгы ажил-дужаалдарга, ылаңгыя «Кызыл тудуг» эргелелинин начальнигинге ажилдап тура,

ол тудуг ажылының эки организацы салым билдирлиг удуртукчу чоруун көргүскен. Оонгазы-биле Кызыл хоорайга үлетпүрнүн, социал-культураның бүгү объектилерин, а ол ышкаш дыка хөй чуртталга бажыңары туттуңган. Күш-ажылды организаастаарын экижидеринче, мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге шингээдип алырынче, кадрлар белеткелинче улуг кичээңгейни салып келген.

Оон шынчы, чаагай сеткилдиг, ажылыңа улуг харысалгалыг, кижилерге кичээңгейлиг чоруун бедии-биле турар бис.

Силерге быжыг кадыкшылды, хөй чыл чурарны, өг-бүлөңерге аас-кежин күзүңерге Иван Александрович. Силерни кижилерге өг болгаш аас-кежин сөңнеп чоруур кижиде бис.

РФКП-ниң Тыва

Бистиң эргим, ынак ававыс **Валентина Сергеевна ОНДУ-РҮМ** март 23-те 55 харлаар. Ол — Каа-Хем кожуунун Бүрөн-Хем сумузуңуң «Солнышко» уруглар садынга хөй-хөй чылдарда ажилдаан, ам хүндүлүг дыштанылгада. Ававыс амыдыралга быжыг туруштуг, өг-бүлөзүңүң чөлөңгичи, ажы-төлүңүң, уйнуттарың эң-не ынак иези, кериниң сүмелекчизи, күдээзиниң ынак кат-иези, ынак эжиниң бүзүрелдиг эжи, амыдыралда чызы. Ынчангаш ававыска юбилейин таварып байырыңы чедирип, каң дег кадыкшылды, аас күзевизиңа четтиргенивисти илередип тур бис. Авыска черге чедир мөгейип, лывыс илередип тур бис.

Хүндүткел-биле, өөнүң ээзи, у керни,

«Чайлагда эртен»

Сыгырганың чидиг үнү дыңналы-дыр, Сында кокай улужа-дыр, чиртимин. Чыраа кулаа тура дүшкен, былгыра-дыр, Чылгычының аткан боозу чырыш диди. Улаан кокай сыннар ажып ырай берди. Ушкан куштуң чалгыннары сылдырт диди. Хая-дашка кангырт диген дага даажы. Кадыр артче ынаар ырап чоруй барды.

Чайгы дүннүң адып кээрин херечилеп, Чаңгыс шолбан кедээр дээрде чивенней-дир. Чадыр өгнүң хоолайыңдан челистелип, Чалгаазымаар ак-көк ыжы бурулады.

Эмни саамчаан кара инек туруп келгеш, Эртенгиңиң ыржымында алгыра-дыр. Эрттир удаан кырган хава тура халааш, Эзеп, херлип, элеңейнип эзере-дир.

«Авайымны, Алажымны»

Харлыг баштыг тайгалардан бажы баткан. Каас-чараш чуртум-на чер Алажымны. Кайыын кээрим харап, көрүп манал орап Хайыралдыг кара чаңгыс авайымны.

Өлдүң-чаастың дамдызыңдан өзүп үнген Өңгүр-чараш чечек шыпкан Алажымны.

Өөредилге, ажил-ишче уштап-баш Өстүрүп каан өле баштыг авайымны

Эңмектелген сыннар-биле хүрээле Эрин ажыр хөөрөп чыдар Алажымны. Эки чор деп чагып, сургал үдеп тур Эргеленип, ээл өскөн авайымны.

Хертек В.

«ЭНЕРГОСТРОЙ» кызыгаарлаттынган харысалгалыг ниитилелден КВАРТИРАЛАР

Кызыл хоорай Энергетиктер мкр, 13-те 4 каът тууйбу бажың. Бажың ажыглалга дужааттынган.

«Ажаалга банкызы» ААН таварыштыр ипотекага ап болур.

Каш базым черде быжыг гаражтар бар.

Объектинин ады	Өрээлдер саны	So	S кухня	Каъттар
Кызыл хоорай, Энергетиктер мкр. бажың 13, 4 каът тууйбу бажың	3	97,80	11,50	2

Ол бажыңдан квартиралар садып алырының талазы-биле дараазында телефоннарже долгаар:
тел/факс: (39422)4-85-29, 8-923-547-30-60, 8-905-920-41-01.

Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 2 «а».

Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыының талаз күрүнө комитети болгаш республиканың арга-арыг ажилдакчылары Тыва Республиканың бойдус курлавырлары экология сайыды

Виктор Допчуевич КАРА-САЛДЫН

элекке мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалын төрөл чок кижилеринге илередип, эгиттинмес чидиригни оларны үлежип тур.

Тыва Республиканың муниципалдыг району Чөөн-Хемчик чагыргазының болгаш кожуунун Төлээлекчилер хуралы Тыва Республиканың Бойдус курлавырлары болгаш экология яамызының

Виктор Допчуевич КАРА-САЛДЫН

үр эвес аарааш чырык өртемчейден чарлып чорутканы-биле оо кижилеринге ханы кажыыдалды илергейлеп тур.

Выражаем огромную благодарность всем родственникам и Монгун-Тайгинского района, администрации Монгун-Тайгинского Правительству РТ, коллективу кафе «Аяк шай», повару МОУ СС Кызыл-Хая Хертек Торлаа Херлиевне, коллективу ЦКБ, коллективу ГПП с/з Моген-Бурен, коллективу школы № 1, № 2 Тайгинского кожууна за оказанную моральную и материальную помощь в похоронах нашего любимого сына, брата, внука трагически погибшего на горе «Ак-Баштыг» Салчак Аяса Май-ооловича.

Отдельную благодарность выражаем сотрудникам поисковой части Управления МЧС РФ по РТ, Управления МЧС РФ по Красноярскому краю, Управления МЧС РФ по Республике Хакасия, Центроспас МЧС России, сотрудникам ОМОН МВД РТ.

От матери Салча

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Кол редактор
И.М. ДАМБА-ХУУРАК.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, хүлээп алышкын өрээли — 2-30-69, редакторнун ораакчызы — 2-19-87, бухгалтерия — 2-17-91, реклама — 8923-383-78-88.

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдиз—2-18-10, культура, өөредилге, көдээ ажил-агый килдизи — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, реклама килдизи — 2-17-09, очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77, тел/факс (394-22) 2-17-94.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделеда үш катал үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 8620. Чагыс 33. Номериңиң парламга дужаганы: график езугаар — 21,00, херек кырында — 18,00.

Расч. счет № 40603810400000000263 Корр.счет № 30101810500000000735 БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникацияларыңа хайгаарал талазы-биле федералдыг албанниң Тыва Республика тарапы биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүртүккээ. Херекчиги дугаары — ПИ № ТУ17-00068. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1). Солунда парлааттынган материалдарның авторларының бодаалдары редакцияга чыгарылып барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа факты диннадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.